

ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒՅԻՆ

**ԱՐԵՎԱԿԱՆ ԵՐԿՆԵՐ, ԱՌԱՒՈՏԵԱՆ
ԺԱՄԵՐԴՈՒԹԻՒՆ**

Երգեցողությունը Արեւազալի Հայց. Առաքելական
Ուղղափառ Եկեղեցույ.

Քառամայն դառնաւորեց՝ Վարդան Սարգսեան.

Տպ. երեսակէմ, 1957, էջ 70, գին 4 Տոլար:

Անցեալ տարի, 1957ին, Ս. Թադևոսեանց
տպարանէն ի լոյս ընծայուեցաւ Հայ Եկե-
ղեցական Երաժշտութեան տեսակէտէն կա-
րեալ հատոր մը, Երգեցողությունը Արեւա-
զալի Հայց. Առաքելական Ուղղափառ Եկե-
ղեցույ անունով: Գիրքին ծաւալն է 20 ×
26 սանթիմետր, 70 էջերէ բաղկացած:
Հրատարակողը, Տ. Թորգոմ Վրդ. Մա-
նուկեան, Այս Հրատարակութեան Մասին նոթով
մը կը յայտնէ թէ ասաջին անգամն է որ
Արեւազալի երգերը կը հրատարակուին քա-
ռամայն խառն խումբի համար ձայնագրուած
և երգիչներ թափառող ձայնագրած: Հրատա-
րակութիւնը կատարուած է մասնաւորաբար
ի մօր ունեւորով անգլիոսոս գաղութնե-
րու մէջ բնակող գաւակները Հայ Եկեղե-
ցույ: Աւտօր, երգերու բառերուն ներքե
գետեղուած են նաև անոնց անգլիերէն տա-
ռագրածութիւնը: Իսկ երգերու բառերուն
խմատին հաղորդ պահելու համար երգիչ-
ները, ինչպէս նաև գահացնելու համար առ
հասարակ հետաքրքիր հաւատացեալը կամ
ոչ-հայ ընթերցողը, նոյն էջին վրայ, բնա-
գրին հանդիպակաց, գետեղուած է անգլիերէն
թարգմանութիւնը, «զոր այնքան խզմտո-
րէն և հմտօրէն կատարած է Գեր. Տ. Տիրան
Արքեպիսկոպոս, նախկին Առաջնորդ Հայց.
Եկեղեցույ Ամերիկայի Թեմին»:

Երգերուն դաշնաւորումը և երգիչներ
թափառող ձայնագրումը կատարած է երգա-
հան-երաժիշտ Վարդան Սարգսեան, Մար-
տէլէն: «Վարդան Սարգսեան» կը հաւատ-
տէ Տ. Թորգոմ Վրդ., «չնորհն ու գիտու-
թիւնը ունի հայ եկեղեցական երգերուն հա-
րազատ արտայայտութիւնը գտնելու և գա-
նունք ծաղկեցնելու» ներսէն, իրենց իսկ են-
թաւորին մէջ ներհուն մեղեդիական ծլար-
ծաղկումներով:» Երաժիշտը ձեռքի տակ ու-

նեցած է տարբերակներ մայր եղանակնե-
րուն, որոնք սովորաբար կ'երգուին երու-
սաղէմի, Անթիլիասի և Պոլսոյ եկեղեցիներ-
րուն մէջ: Երեսակէմ և Անթիլիաս կը դու-
րածեն Լիւան Զիլինկերանի կողմէ միաձայն
ձայնագրուած եղանակները Արեւազալի:
Պոլսոյ մէջ հաւանաբար աւելի շատ տար-
բերակներ կան, որոնցմէ տպագրուած նմոյշ
մըն է Ներսէս Սիւրեանի հրատարա-
կածը: Աւաւել կամ նուազ չափով նմա-
նութիւններ կը ներկայացնեն վերոյիշեալ
կեդրոններու մէջ երգուած Արեւազալի եր-
գերը: Թէ ինչ եղանակ է իջմիածնի մէջ
զործածականը, չունինք ստույգ անդեղու-
թիւն: Ներկայիս, պատճառներ ունինք
մտածելու թէ վերոյիշեալներէն տարբեր
պիտի չըլլայ այնտեղ կիրարկուած եղա-
նակը: Զեռքի տակ ունինք Հայկական խա-
զերով տպուած հատորը՝ Երգ Զայնապրեալ
ի Ժամագրոց Հայց. Ա. Եկեղեցույ, Վաղարշա-
պատ, Տպ. Ս. Էջմիածնի, 1877, որուն 397-
405 էջերը կը բովանդակեն Զայնապրեալ երգ-
կառնուածութեան Հաւատաց-Անթիլի
Ժամագրոց: Հարեանցի բաղգատութիւն մը ե-
րեան բերաւ հետաքրքրաւոր նմանու-
թիւններ և տարբերութիւններ, որոնք բա-
ցատրիլի են, եթէ նկատի առնենք այն ի-
րողութիւնը որ ներկայիս Թաշճեան Պո-
լիտէն կանչուած էր իջմիածնի, կարգու-
րելու համար Հայ Եկեղեցույ շարականներն
ու երգերը:

Յայտնի է թէ Վարդան Սարգսեան ջա-
նացած է օգտագործել մայր եղանակներու
տարբերակներէն ունեւոր, երբ գանոնք գտած
է բնաւոր և հայ երաժշտական ոգին ու
միջնաւորին հաղորդ և ոչ-անհարազատ:
Այսպէս, Գ. Մարի Լոյս սկսուածքը ունի
երկու տարբերակ, առաջինը՝ պարզ, և եր-
կրորդը՝ աւելի ոլորակաւոր կամ հաւաքա-
ւոր, ինչպէս կարգ մը երգիչներ կը փո-
ծուին ըսել, նմանապէս Անթիլիաս երգին
տունները բաշխուած են երկու տարբերակ-
ներու վրայ, որոնցմէ առաջինը կարծես
պահ մը թուիք կ'առնէ, առաւօտեան ար-
տոյտին պէս լոյս գիւտուորելու, իսկ եր-
կրորդ տարբերակը կը բացուի ալքերէն
խոհուն ու խաղաղ հոգիներուն: Նոյն տար-
բերակները պահելով Վարդան Սարգսեան,
նկատի առնելով Միջակ ու Թաւ ձայներու
բարձրութեան տարազութիւնը, Անթիլիաս

երգին տունները ձայնագրած է քառեակ մը վար հիմնաձայնի վրայ, էջ 46-48, ի դիւրութիւն երգիչներու: Նոյն նպատակով և նոյն աշխատանքը կատարած է Դ. Մանի ձառագործ երգին Յարդարէին համար:

Արեւազալի հատորին ապագութիւնը պատուարիք ձեռնարկ մըն է Ս. Յակոբեանց Տպարանին համար: Տպագրութիւնը՝ մաքուր, բացի ձայնագրուած վերջին ութը էջերէն, որոնց մասին իմացանք թէ արկածի մը հետեւանքով և երկրին մէջ նոյն տեսակի և որակի թուղթ չգտնուելուն պատճառով, տպարանը պարտաւորուած էր Պէյրութ տանիլ ձայնագրեալ տախտակները և աշտեղ տպագրել տալով Երուսաղէմ փոխադրել: Գնահատանքի արժանի են, բացի երիտասարդ արուեստագէտ Վարուժան Հայրապետեանէ, որ իւրաքանչեւ ըմբռնողութեամբ պատրաստած է կողքի զծագրութիւնը, ամերիկացեակ երկու ընտանիքներ, որոնք նպատած են հատորին հրատարակութեան: Նիւ Եորք բնակող Տէր և Տիկին Փօլ Չափութեան հայթայթած են ձայնագրեալ էջերու լուսափորագրեալ տախտակները, ի յիշատակ իրենց վաղամեծիկ թոռան՝ Կարօ Փօլ Թորոսեանի: Իսկ Ֆիլատելֆիայէն, Տէր և Տիկին Արամ Աթթարեան նւթապէս օժանդակած են, յիշատակ մը արձանագրելով իրենց գտնակաց՝ Տէր և Տիկին Մարտիրոս Աթթարեանի և թոռնուրուն՝ Արամիկի և Էստիկի անունի:

* * *

Ուրիշ կարեւոր աշխատանք մը զոր կատարած է երաժիշտ Վարդան Սարգսեան, Տ. Թորգոմ Վրդ. ի յանձնարարութեամբ, դաշնաւորումն է նախապատրաստեան աւարողութեան, այսինքն Առաւօտեան ժամերգութեան երգերուն և քարոզներուն: Հաւաստի ազրիւրէ գիտենք թէ Տ. Թորգոմ Վրդ ի մօտ պատրաստ կան հետեւեալ երգերն ու քարոզները, բոլորն ալ երգհանի բաժնում և ոմանք խոտն խուճի համար բաղմաձայնուած: — Կարէ Իււրէրէն, Արէ երգին երկու փոփոխակներով և Փառք Բարբէն Բ. երգին ծանր ու յորդոր տարբերակներով: Նաեւ Փառք է Իւրէրէն օրհներգութեան երկու փոփոխակները, ասոր հետեւող ըստ պատշաճի սաղմոսներով: Տա-

կաւին, սարկաւազի տարւէրէ՝ Առաջոյտ, Մայր Աւրբ, Արարած Մէջ, Զգնալիւն, Առաջնորդ, գպիրներու բաղմաձայնեալ պատասխաններով: Եւ վերջապէս, Սարբ Արարած, Նորադէպիւ (երկու տարբերակներով և Ալեքէ Որդէ տունին հանդիսաւոր մէկ եղանակով), Ալեքէ սաղմոսը և Խաչիւրայտ քարոզը: Առաւօտեան ժամերգութեան երգերուն պատրաստի էջերուն ընդհանուր թիւն է մօտ 150:

Բացի Առաւօտեան ժամերգութեան երգերէն, պատրաստ կան 100 էջեր ըստ հետեւեալին. — Պալէ Խաչնորբը, Հոգնաճիւս (Իււ Տէր, Որ յաւէն, Բահնայտ, Ժաշէլալիւ, Ի շէրին, Ուրաւացաւ, Ահէ Խաչնորբ), Յարալեան Ուր ձաշոյտ, Ահէ Հայր Աւրբ և Տէր Ուրբա երգերու փոփոխակներ, Հաւաստի (հոռաձայն) և Արարած:

Վարդան Սարգսեանի կատարած աշխատանքին երաժշտական արժէքին մասին գնահատանքով արտայայտուեցան բանիմաց երաժշտագէտներ և արուեստի քննադատներ: Արեւազալի երգերու հրատարակութեան առիթով: Այդ արտայայտութիւնները կարելի է ամփոփուած տեսնել հետեւեալ տողերուն մէջ, որոնք նոյն տառն կը ցոլացնեն Հայ երաժշտական Հոգին հաղորդ խմբականութեան մը ներկայութիւնը: Պրոքսիլէն, Հայկ Գալանթարեանց, անձնական նամակի մը մէջ կը գրէ. —

«... Կարեւոր աշխատանք մըն է այս, մեր եկեղեցւոյ շարականներու կալուածին մէջ, և կատարուած է մեծ խնամքով և ձեռնհասութեամբ և արժանի է լաւագոյն գովեստներու: Այս շարականները իրենց մեղեդիական տողերով, իրենց եղանակներով և դաշնաւորումով, զմեզ կ'առաջնորդեն դէպի Հայ եկեղեցւոյ վաւերական, հարազատ երաժշտութիւնը, թօթափած օտար մօէն ազդեցութիւն: Ասոնց նկարագրին և կառուցուածքին շնորհիւ, մեր եկեղեցւոյ երաժշտասէրները անոնց մէջ պիտի գտնեն հետքեր ժողովրդական երաժշտութեան և վերջապէս թիւններ հեթանոսական շրջանի երգերէն:

«Այս տեսակէտէն, ես գանձեալ գերագույն համարիմ քան Հայր Ղեւոնդ Տաշեանի «Ճարտկաններ» (Վենետիկ, վերջին տպագրութիւն), որոնց մէջ օտար ազդեցութեան շրջանը զգալի կերպով շեշտուած է,

և հետևաբար ծանրորեն կը ճնշէ հարազատութեանը վրայ Հայ եկեղեցւոյ երաժշտութեան . . . »

Այս կապակցութեամբ աւելորդ չըլլար թերեւ անդրադառնալ Բարիպահայ շարաթափերթ ԽԲՀ-ի այն ուրախութեամբ տեղեկութեան, ըստ որում, Բարիպահայ Պր. Գառլո Սիրաքեան ստանձնեց է հոգալ տըպագրութեան ծախսերը եւրոպական ձայնագրութեամբ միաձայն գրի առնուած հատորի մը, որ պիտի պարունակէ Յարութեան կիրակիներու ըստ ութը ձայնեցող տարարողութիւնները, սկսեալ Տէր Զեքիայէն մինչև պատարագ: Այս գովելի և համբերատանջ աշխատանքը կատարած է Պր. Նշան Սերգոյեան, Բարիպահայ Սիրայի, հարց կը ծագի թէ ի՞նչ են աղբիւրները ներկայացուելիք երգերուն և շարահաններուն. ո՞ր կեղրոնի կամ չըջանի եղանակներն են անոնք. ո՞րքան հարազատութեամբ իրենց մէջ պահած են Հայ եկեղեցական երաժշտութեան ոգին ու նկարագիրը: Տակաւին, եթէ Պր. Ն. Սերգոյեան պարզապէս հայկական ձայնագրութենէն նոյնութեամբ փոխադրած է եւրոպական ձայնագրութեան, հարց կը ծագի թէ ո՞րչափով ներկայիս կիրարկելի եղանակներ են ներկայացուելիքները: Այս պարագային պիտի վարանինք համաձայն գտնուելու անոնց, որոնք կը կարծեն թէ նման աշխատանք մը կանչուած է կորուստէ փրկելու մեր հնաւանդ գանձերը: Այդ գանձերը արգէն իսկ կորուստէ փրկուած են որքան ատեն որ արձանագրուած են և տպագրուած, թէ իսկ հայկական ձայնագրութեամբ: Իսկ եթէ Պր. Ն. Սերգոյեան փոփոխութիւններու ենթարկած է իր ձեռքին տակ ունեցած բնագիրները, ատեն մէջ նշմարելով կամ ընդգզելով մնացորդներ օտար ազդեցութեանց, այն ժամանակ պիտի պարտաւորուինք աւելի լրջանալ: Այդ պարագային կը միջամտեն արուեստագիտական և երաժշտական

բանասիրական հարցեր, որոնք Պր. Սերգոյեանի ուսերուն կը դնեն խղճամիտ և հմուտ ուսումնասիրութեան մը պատասխանատուութիւնը: Նման աշխատանք մը աւելի թանկագին և օգտակար պիտի լինէր քան պարզ վերծանում մը հայկականէն գէպի եւրոպական ձայնագրութիւն:

Կասկած չունինք որ հայ եկեղեցիներէն ներս երգեցողութիւնը պէտք ունի աւելի մեծ խնամքի: Հին հասկացողութեամբ ԽԲՀ-էն ձեռքը կարելի չէ թողուլ անոր խնամատարութիւնը, եթէ եկեղեցին իր հոգեւոր երգերը պիտի ծառայեցնէ հոգեւոր սնունդ ջամբելու իր զաւակներուն: Զի բաւեր միայն հպարտանալ այն իրողութեամբ թէ ունինք հարազատ հայ եկեղեցական երաժշտութիւն, որուն ինքնայատուկ մթնոլորտին մէջ օտարներն անգամ կ'ապրին հոգեկան վերացման պահեր: Այլ ծանր պարտականութիւն մը կ'իյնայ Հոգեւոր Իշխանութեանց ուսին, որպէսզի ըստեղծուին նպաստաւոր պայմաններ Հայ երաժշտութեան հմուտ արուեստագէտները քաջալերելու, գանձք աշխատանքի լծելու, մէկ կողմէ ուսումնասիրելու համար անմշակ մնացած նիւթերը, միւս կողմէ մշակելու համար Հայ Հոգեւոր երաժշտութիւն մը: Իսկ հոգեւոր դաստիարակչութեան պակասին հետեանք է անշուշտ, որ երգելու շնորհ ունեցող զաւակները եկեղեցիին, այլ և այլ պատճառներով հեռու կը մնան եկեղեցիներու երգչախումբերէն, փոխանակ իրենց հոգեւոր պարտականութիւնը նկատելու Աստուծոյ տան պայծառութեան ընծայելու Աստուծոյ իրենց շնորհուած մէկ ձիրքին և բարի յատկութեան արգասիքը:

Հայ ազգը իր երաժշտական ատաքինութեանց լաւագոյնը պարտի ի սպաս դնել Հայ եկեղեցւոյ խորանին գիւմաց, ուրկէ միշտ պիտի բացուի լուսեղէն ձամբան իր պատմութեան և իր ապագային:

Շ. - Մ.

